

کتابخانه آستان قدس

(۳)

حسب الامر اعلی حضرت فقید جایگاه تازه و مناسبی برای کتابخانه و موزه آستان قدس منظور و عملی گشت. مساحت پنج هزار و هفتصد متر مربع ازاماکن وقفی آستان قدس وابسته ای را که آستان قدس خریداری نمود وهم مدرسه مدرس متصل بصحن نو معروف

به (مدرسه باین با) (۱) برای جایگاه کتابخانه و موزه تعیین شد در ۱۴ آذرماه ۱۳۱۶ مطابق
 غره شوال ۱۳۵۶ سنک اساسی آن گذاشته (۲) و شروع بساختن شد و مساحت ۱۴۰۰
 متر مربع دیگر از زمین های وقفی آستان قدس نیز منظور است که در موقع مقتضی براین
 محل ضمیمه شود .

کتابخانه از تاریخ مذکور تا شهریورماه ۱۳۲۰ در دست ساختمان میبود لیک قسمت
 عمده آن باقیمانده بود تا باهتمام جناب آقای علی منصور (منصورالملک) (۳) ساختمان
 کتابخانه پایان یافت و قسمت مهم از لوازم آن (از قفسه و صندوق و میز قرائت) ساخته شد و
 در مهر ۱۳۲۳ کتابخانه بجایگاه نوین نقل گشت و مصاحف شریفه از مجلد اسبق نقل و در
 جایگاه سابق کتابخانه گذاشته شد .

جایگاه کنونی کتابخانه که از بناهای عالی و زیبای کشور است واقع در جنوب صحن
 نو و مشرق جامع گوهرشاد است . درب ورودی عمومی آن از فلکة جنوبی مقابل خیابان
 تهران است مجموع مساحت محوطه کتابخانه و موزه ۵۷۰۰ متر مربع است و آنچه زیر بنا است
 بشرح ذیل است : ۴۵۲ متر مربع تالار تشریفات آستان قدس ۱۳۸ متر مربع مقبره شیخ
 بهائی علیه الرحمه (۴)

۱ - مرحوم اعتماد السلطنه در مطلع الشمس (ج ۲۷ ص ۲۵۷) آورده است
 که مدرسه مذکور بنام مدرسه سعیدیه نیز معروف است و داستانی در باب بنای مدرسه از بانی
 آن که سعدالدین نام داشته نقل کرده و ماده تاریخ بنای مدرسه (که در کرباس مدرسه در
 کتیبه بخط نستعلیق هست از محمد رضا امامی بتاریخ ۱۰۸۷ نوشته شده بود) این است :
 « آمد از غیب این نداء عالم : بود آ باد مجمع فضلا »

۲ - این سنک در زیر پی درب ورودی کتابخانه و موزه گذاشته شده و عبارتی که در
 آن بخط نستعلیق برجسته طلائی نقر و کنده شده این است : « این ساختمان موزه و کتابخانه
 آستان قدس در ابان ماه سال هزار و سیصد و شانزده خورشیدی بفرمان آباد کننده کشور
 ایران و برباد دهنده بنیاد تباهی ایران شاهنشاه بزرگ رضاشاه پهلوی که روزگار فرمان
 رو امیش در از باد آغاز گردید نیابت تولیت عظمای آستان قدس و استاندار خراسان فتح الله
 پاکروان »

۳ - از ۱۲ دیماه ۱۳۲۰ تا ۷ آذر ماه ۱۳۲۴ مفتخر بمقام نیابت تولیت
 عظمی بود .

۴ - بقعه شیخ بهائی علیه الرحمه که سابقاً میان راه و صحن نو و مسجد جامع گوهرشاد
 واقع شده بود و مدرس و بنای آن هنگام ساختمان و اتصال کتابخانه بصحن نو خراب شده بود
 از نو بنیاد گشت و بفرمان اعلیحضرت هما یون شاهنشاهی محمد رضاشاه پهلوی و بمساعی جمیله
 جناب آقای علی منصور بطرز ممتاز و زیبایی تزئین گشت .
 بقعه کنونی واقع در ضلع شمالی کتابخانه است .

مرقد شیخ (که سابقاً در گوشه بقعه واقع شده بود در میان بقعه واقم گشته و قفسه

۱۰۳۴ متر مربع محل کتابخانه و موزه و بقیه از مساحت مذکور صحن و چمن است
 نقشه اساسی کتابخانه و موزه را آقای گدارفرانسوی رئیس اداره باستان شناسی وزارت
 فرهنگ ایران ترسیم داشته ولی نقشه متضمنات ساختمان مذکور عبارت از مقبره شیخ بهائی و تالار
 تشریفات باشد توسط آقای مهندس بیوک قهرمانی عملی شد عمارت کتابخانه و موزه سه
 طبقه (که يك طبقه تحتانی یا زیرزمین) و بار تفاع ۱۲ متر است . پی ریزی آن بابتون
 ساده و دیوارهای آن با آجر و پوشش میان طبقه و هم پوشش عمارت بابتون مسلح انجام
 شده است .

نمای خارجی عمارت از سنگهای سمانی تربت حیدریه و سنگهای ابری و سفید نقشه
 خلیج (از محال مشهد است) و کف قسمتی از طاقاتها از مرمر لیموئی تربت حیدریه و سنگهای
 سمانی است مخزن کتابخانه در طبقه فوقانی سمت مشرق عمارت و دو طبقه بمساحت ۱۴۲/۸۰
 متر مربع است قرائتخانه و جایگاه مطالعه (که گنجایش شصت و چهار نفر دارد) طبقه تحتانی
 زیر عمارت مخزن و بمساحت ۱۴۲ متر است غرفه نقاشی کتابخانه در طبقه فوقانی سمت مغرب
 روی بقیه شیخ بهائی است و هشت اتاق و تالار دیگر هم مشتمل بر دفتر و اتاق کارمندان و محل
 تذهیب و صحافخانه و انبار کتب است .

واقفین عمده

در صدر مقال گفته شد که کارنامه پیدایش این کتابخانه و پایداری آن در توالی اعصاری
 داعی معنوی و ساقای ایمانی افرادی است که بطیب طینت و خلوص عقیدت بقدر قدرت و استقامت
 در سر زمین زندگی درخت نیکوکاری و یادگار نیکخواهی را مینشانند و بجا میگذازانند
 و از نظر خداپرستی و فرهنگ دوستی برای استفاده عمومی در بین نقطه مقدس مذهبی کتاب
 وقف داشته اند که نام یکایک آنان و تاریخ وقف در فهرس کتابخانه ثبت است لیکن
 اشخاصی که در تناسب احوال و زمان تعداد بااهمیتی کتاب وقف نموده اند و خدمت قابل
 بکتابخانه کرده اند اینانند :

۱- خواجه شیر احمد (بن عبدالملک بن شیر احمد) تونی از مردمان اواخر

آئینه که حاوی دستخط و هم تعدادی از مؤلفات چاپی است در کنار بقیه گذاشته شده .
 سقف بقیه آئینه کاری مقرنس است کتیبه سنگی زیر آئینه (از سید حسین نقاش باشی)
 ترجمه شیخ است کف بقیه و ازاره از سنگ مرمر محصول معدن تربت حیدریه فرش و پوشیده
 شده طبقه فوقانی بقیه در اختیار کتابخانه و غرفه نقاشی کتابخانه است بقیه دارای
 دو درب است درب خصوصی آن در صحن کتابخانه و درب عمومی آن که مثبت است در
 صحن باز میشود .

سده دهم هجری قمری است • ترجمه اش بنظر نرسیده تاریخ وقف نیز نوشته شده •

۲ - شاهنشاه صفوی بزرگ شاه عباس که در جمع آوری کتب کتابخانه ودائر نمودن آن پس از تاراج وحشیانه از بکیه رهین توجهات عالیّه آن شاهنشاه است و چنانکه گفته شد شخصاً نیز بعضی از مصاحف فوق العاده ممتاز و کتب گرانبها در تاریخ ۱۰۱۷ بکتابخانه نیاز نموده •

۳ - سید محمد زمان حسینی اعرجی سمنانی ظاهراً از علماء جامع عصر خود بوده تاریخ وقف سال ۱۰۲۴ است •

۴ - شیخ بهائی علیه الرحمه کتب نفیسی در تاریخ ۱۰۳۰ وقف نموده

۵ - حکیم الملک امیر جبرئیل حسینی از پزشکان و مقیم حیدرآباد دکن بوده تاریخ وقف سال ۱۰۳۷ است

۶ - ابن خاتون شیخ اسدالله بن شیخ محمد مؤمن ترجمه اش بنظر نرسیده کتاب فرائد القلائد (۱۱۹ نحو و صرف خطی) که برای شیخ محمد ابن خاتون عاملی در ۱۰۴۰ نوشته شده از جمله کتب وقفی مشارالیه است از اینقرینه گمان میرود که از خاندان معروف ابن خاتون عاملی باشد - بالجمله تاریخ وقف کتب این خاتون سال ۱۰۶۷ است •

۷ - شاهنشاه افشارنادر شاه تاریخ وقف سال ۱۱۴۵ است •

۸ - آقازین العابدین خادم شریف اصفهانی ترجمه اش دیده نشده تاریخ وقف دوم رجب ۱۱۶۶ است

۹ - حاجیه تاج ماه بیگم متوفات ۱۲۸۲ مدفون در رواق پشت سر حرم مطهر مشارالیها دختر مرحوم قائم مقام میرزا عیسی فراهانی و از مجلات عصر خود و صاحب خیرات و صدقات و موقوفات است تاریخ وقف کتابها شعبان ۱۳۶۲ است •

۱۰ - عضد الملک میرزا محمد حسین (بن فضل الله الحسینی) قزوینی از رجال عالیرتبه و کاردان و عمران دوست عصر خود بوده دونوبت از سال ۱۲۷۲ تا ۱۲۷۷ و از سال ۱۲۸۲ تا ۱۲۸۵ عهده دار مقام نیابت تولیت عظمی گشت آن مرحوم در جمع و خرج و رتق و فتق امور آستان قدس و احیاء و انقاد قسمت مهمی از رقبات موقوفه (که دوره افشاریه بعد) غصب شده بود و احداث ابنیه و ترمیم املاک و تعمیر و تزئین روضه منوره خدمات تاریخی مهمی نمود • رقباتی از املاک خاصه خود را نیز وقف بر آستان قدس داشت تاریخ وقف کتب : رجب ۱۲۷۶ است •

۱۱ - حاج سید محمد (بن محمد تقی بن ابوالحسن بن عبدالله بن نورالدین بن سید نعمت الله جزائری محدث معروف شوشتری متوفای ۱۲ رجب ۱۳۰۹ در آغاز جوانی از شوشتر مهاجرت بنجف کرده پس از پانزده سال تحصیل بمنظور تبلیغ و ترویج اصول و شعائر دینی و مذهبی بپندر بمبئی مبعوث گشت و تا آخر عمر پیشوای امامیه آن بندر مهم میبود و عمری را به تقوی و وعظ و تعلیم و ترویج احکام شرع گذرانیده تاریخ وقف کتب : رمضان ۱۳۰۹ است .

۱۲ - حاجیه اشرف السلطنه متوفاة ۱۳۳۲ مدفون در روان روضه مطهره موسوم بدارالحفاظ دختر شاهزاده امام قلی میرزا عمادالدوله و همسر مرحوم محمدحسن خان اعتماد السلطنه و از فاضلات عصر خود بوده .
تاریخ وقف ۳ شعبان ۱۳۳۴ است .

۱۳ - میرزا امرتضی قلیخان طباطبائی نائینی متوفای آبان ۱۳۱۴ مدفون در مقبره اختصاصی واقع در صحن قدیم روضه مطهره رضوی جنب شرقی ایوان عباسی فرزند مرحوم میرزا حسن خان مستوفی متوفای (۱۳۰۵) و نوه دختری احتشام الدوله خانلر میرزا بن نائب السلطنه عباس میرزا است علوم رائج عصر را بعد وافی تحصیل کرده شرافت خانوادگی و رفیاض اهل اکتسابی و ذاتی را جامع و از اشراف عصر بود مکرراً بمقام نیابت تولیت عظمی و کفالت استانداری خراسان منصوب گشت اولین مرتبه که عهده دار نیابت تولیت عظمی گردید ذیحجه ۱۳۲۹ بوده تاریخ وقف کتب شوال ۱۳۴۰ است

۱۴ - عماد المحققین حاج شیخ محمد مهدی (بن یحیی انزازی قزوینی) فهرستی تهرانی متوفای ۳ آبان ماه ۱۳۱۵ مدفون در صحن نو (مقابل ایوان طلال) روضه رضوی مؤلف رساله (امان الحثیث من لهما لحدیث) فاضل متتبع و کتاب دوست و از طبقه معدنین و ذاکرین بود و سالها نیز افتخار کارمندی این کتابخانه را می داشت عمر را به عفاف و مناعت گذراند ارزش خارف دینی که در طول عمر و قناعت بزندگی بارسائی تهیه نموده بود منزلی متوسط و کتابخانه ای بود . کتابخانه در حال حیات بتاریخ تیر ماه ۱۳۱۰ وقف بر کتابخانه داشت .

۱۵ - میرزا رضا خان قاضی نور مولود ۱۲۹۰ قمری در قریه حصار (واقع میان بروجرد و اصفهان) متوفای ۴ شنبه ۱۸ رمضان ۱۳۵۰ مدفون در مقبره برادرش برادر اعیانی (۱) و کوچک مرحوم میرزا امرتضی قلیخان طباطبائی نائینی است پس از فوت پدر در سایه برادر تربیت یافت .

۱ - کلامه اعیانی در اصطلاح ادبای پارسی قرن ۱۳ هجری قمری موضوع است از برای برادران و خواهرانی که از یک پدر و مادر باشند

علوم متنوعه قدیمه را در اصفهان نزد اساتید عصر تحصیل و تکمیل نمود در آغاز مشروطیت در زمره آزادی خواهان و عضو شاخص انجمن ایالتی اصفهان بود در واسط مجلس اول تهران آمد و روزنامه تیاتر را اداره و نشر داد (۲) و ضمناً با موختن زبان فرانسه و انگلیسی و علوم جدید اشتغال میداشت در مجلس دوم نماینده یزد بود پس از آن در وزارت های دادگستری و معارف و غیره غالباً مقام کفالت و معاونت را عهده دار و آخرین شغلش دادستانی دیوان کشور با آخرین پایه قضائی بوده بالجمله از رجال عالیرتبه قضائی و از اساتید ادب معاصر و سالها رئیس انجمن ادبی مرکزی بود .

در همه مراحل از خودستایی و خودنمایی روگردان و در تمام احوال با وجودت فریجه و استقامت سلیقه که داشت با فاداه و استفاده و مطالعه و تتبع نیز مشغول بود و بهمین جهت از تمام حطام دینوی و تزئینات ظاهری صرف نظر کرده بود و تنها عشق مفروضی بجمع کتب داشت و کتابخانه مهمی نفیسی تهیه کرده بود و در نظر داشت آنرا کاملتر و با تحصیل لوازم دیگر کتابخانه عمومی تأسیس نماید لیلاجل مهلتش نداده دختر آن مرحوم که وارث منحصر بفر بود با قضاوی حسن نیت و هم تشویق مرحوم میرزا مرتضی قلیخان که وصی بود برای رعایت لنطور پدر و نیل بمشورت کتابخانه را در یازدهم مردادماه ۱۳۱۱ بنام پدر وقف بر این کتابخانه داشت .

۲ - از روزنامه های تندرو و آنعصر بود و بسا تعطیل مجلس اول از میسان رفت .

ژوبشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

دکتر رسا

از سخنان علمی (ع)

یوم المظلوم علی الظالم اشد من یوم الظالم علی المظلوم

هستی بیدادگر را ظلم سوزاند چو آتش

از علی (ع) بشنو کلامی گر تر افهم است و بینش

هست روز داد خواهی ستمکش از ستمگر

سخت تر از روز بیداد ستمگر بر ستمکش